

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г. С. Сковороди

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Випуск 9

Харків
2016

Розділ 4. ЗООЛОГІЯ

Биковська Юлія

ЖИВЛЕННЯ ПТАШЕНЯТ СИНІЦІ ВЕЛИКОЇ (*PARUS MAJOR* L.) В НПП «ГОМІЛЬШАНСЬКІ ЛІСИ»

Наукові керівники – к. б. н., доцент А.Б. Чаплигіна,

аспірант Д.І. Бондарець-Юзик

Комахоїдні птахи виконують регулююче значення під час спалахів чисельності безхребетних. Априорний факт, що ділянки лісових ценозів густо населені птахами, менше пошкоджуються членистоногими. Птахи віддають перевагу, як правило, найбільш багаточисельним і доступним видам жертв.

Мета нашої роботи полягала у дослідженні живлення пташенят синиці великої (*Parus major*) в дібрових НПП «Гомільшанські ліси» Зміївського району Харківської області.

Дослідження проводились у весняно-літній період 2015 року на території НПП «Гомільшанські ліси» Зміївського району Харківської області.

При спостереженні за 4 гніздами синиці великої, в яких знаходилося 42 пташенят. Для отримання проб пташиного корму використовували метод накладання шийних лігатур (Мальчевский, Кадочников, 1953), таким чином зібрано 55 проб безхребетних.

У кормовому раціоні *Parus major* виявлено 25 таксонів, що об'єднані у 5 класів. Переважали представники класу комах (*Insecta*) – 63,9 %. Значно менше представлені класи павукоподібні (*Arachnida*) – 32,5 %, вищі ракоподібні (*Malacostraca*) – 1,2 %, ківсяки (*Julida*) – 1,2% та молюски (*Mollusca*) – 1,2 %.

Встановлено, що серед класу комах переважають представники ряду лускокрилі (*Lepidoptera*) – 67,9%, на другому місці перетинчастокрилі (*Hymenoptera*) -13,2 %. Набагато менше представників рядів: двокрилі (*Diptera*) – 7,6 %, клопи (*Heteroptera*) – 3,7 %, сітчастокрилі (*Neuroptera*), тараканоподібні (*Dictyoptera*), верблюдки (*Raphidioptera*), волохокрильці (*Trichoptera*) – по 1,9 %. Представники класу комах, були наявні у кормових пробах на різних стадіях розвитку – починаючи від личинок, закінчуючи стадією імаго. Виявлено, що найбільша кількість комах, яка знаходиться у стадії імаго.

З'ясовано, що серед представників ряду лускокрилі класу комах переважає родина *Noctuidae* – 50 %, майже вдвічі менше представників *Lepidopterae* – 22,2 %, родини *Geometridae* – 8,2, родин *Bombycidae* та *Lasiocampidae* – по 5,6 %. Найменше представників родин: *Tortricidae*, *Nymphalidae* та *Rhopalocerae* – по 2,8%.

Серед трофічних груп у кормі пташенят переважають фітофаги – 47%, що свідчить про значну роль синиці великої у захисті лісових ценозів. На другому місці виявилися зоофаги – 44,6% та значно менше сапрофагів та некрофагів – 7,2% та 1, 2%.

Варава Олена

ЯСЕНЕВИЙ ЧОРНИЙ ПИЛЬЩИК (*TOMOSTETHUS NIGRITUS* L.) В ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕННЯХ м. ХАРКОВА

Науковий керівник – к. б. н., доцент Т.Ю. Маркіна

Ясен звичайний широко використовується в лісовому господарстві та для озеленення скверів та парків м. Харкова. Особливістю міського середовища є значне антропогенне навантаження на всі елементи біоти. Деревя в місті дуже часто знаходяться

у стані стресу, бо постійно відчувають вплив на їх стан загазованості повітря, засоленості ґрунту та надмірне рекреаційне навантаження. Відповідно протидіяти таким факторам, як шкідливі комахи та збудники хвороб, такі дерева не можуть. Актуальність нашого дослідження була обумовлена значною втратою листя ясеня звичайного в одному із центральних парків м. Харків у 2013-2014 р.р., спричиненою розповсюдженням ясеневого чорного пильщика. При пошкодженні ним листя, по-перше, зменшується асимілююча поверхня крони, по-друге, зменшується річний приріст деревини до 1,5 %. Вид утворює локальні осередки масового розмноження, в яких може призвести до повного знищення листя ясеня.

Метою роботи було встановлення особливостей біології ясеневого чорного пильщика (*Tomostethus nigritus*) та визначення ступеню інтенсивності дефоліації крон ясеня звичайного м. Харкова.

Польові дослідження проведено за загальноприйнятими ентомологічними та лісівничими методиками. Під час маршрутних обстежень парку «Молодіжний» було оглянуто 68 дерев ясеня, з них 25 дерев уздовж центральних алеї (зелений колір) та 43 дерева, які розміщені куртиною в центральній частині парку (червоний колір) визначено санітарний стан дерев та ступінь дефоліації крони. Вік ясеня близько 30 років.

Аналіз даних ступеня дефоліації за роками та місцем розташування дерев у парку «Молодіжний» показує, що частка дерев, не ушкоджених пильщиком, зменшилася на 5% на обох дослідних ділянках та знизилася у 2014 р. до 16,7 % на алеї і до 14,3 % у куртині у порівнянні з 2013 р.. Крони дерев І КСС, з обох вибірок, не мали пошкоджень. Максимальна дефоліація близько 64 % спостерігалась у верхньому ярусі крони та на периферійній її частині. Це пояснюється тим, що комахи надають перевагу більш освітленим та прогріваним ділянкам крони. Початок вильоту імаго ясеневого чорного пильщика співпав з розпусканням бруньок ясеня (19–25 квітня), масовий виліт розпочався 24 та 28 квітня відповідно у 2013 та 2014 рр. Тривалість льоту імаго становила 14 ± 2 діб. Розвиток яєць триває близько 10 – 13 діб. Закінчення живлення у кронах та коконування у ґрунті відбуваються у двадцятих числах травня, розвиток личинок триває 17 ± 3 діб. Максимальну щільність коконів пильщиків до 5,8 шт/дм³ відзначали на відстані 1-1,5 м від стовбурів ослаблених та дерев, що всихають. Такі дані можна пояснити високим ступенем дефоліації крон, в окремих випадках до 100 %, на яких проходив розвиток пильщиків.

Зважаючи на дані щодо масового погіршення стану ясеня звичайного в багатьох країнах Європи та в Україні робота має велике практичне значення.

Гладун Олена

ОРНІТОКОМПЛЕКСИ с. КАМ'ЯНКА ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ (ПЕРВОМАЙСЬКИЙ РАЙОН ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Науковий керівник – к. б. н., доцент А.Б. Чаплигіна

Дослідження проводились протягом 2012-2015 рр. на території с. Кам'янка та його околиць (Первомайський район Харківської області).

У 3 біотопах зареєстровано 49 видів птахів, що належать до 24 родин та 12 рядів. Серед них 41 вид гніздовий пролітний і 8 видів – гніздові осілі.

У складі водно-болотного й лучного орнітокомплексів заплави р. Кисіль (ліва притока р. Берека) представлено 33 види: бугай (*Botaurus stellaris*), бугайчик (*Ixobrychus minutus*), чирянка велика (*Anas querquedula*), крижень (*Anas platyrhynchos*), попелух (*Aythya ferina*), лунь очеретяний (*Circus aeruginosus*), лунь лучний (*Circus pygargus*), деркач (*Crex crex*), пастушок (*Rallus aquaticus*), курочка водяна (*Gallinula*